

Geschiedenis van de Zuiderdijk 3

De Zuiderdijk is door de eerste Westfriezen, die hier zijn gaan wonen aangelegd. Aan de hand van de kadastrale kaarten en verkavelingspatronen van de landerijen is af te leiden dat de eerste Westfriezen in Blokker zijn gaan wonen. Namelijk Westerblokker ligt op een oude wadplaat en ligt op een hoogte van ongeveer NAP met andere woorden op gemiddeld zeepeil. Het dorp Schellinkhout heeft men daarna gesticht. Hierbij vormde de Drecht een hoofdfunctie om zich te kunnen verplaatsen. De Drecht was een voormalige wadgeul en later een afwatering in het daarop ontstane veenmoeras.

Los van deze bewoning is Hem het eerste dorpen geweest, waar men is gaan wonen ten oosten van de Drecht. Als verbinding met de Westfriesland was de Kadijk en later voor Venhuizen het Kerkwater de verbindingen met het Almere. Wijdenes en Oosterleek zijn de laatste dorpen die de Westfriezen in deze omgeving hebben gesticht. Van deze dorpen is bekend Wijdenes dat Roelof van Wiedenesse rond het jaar 300 door zijn familie uit Friesland naar Wijdenes is gestuurd. Dit is volgens een Friesche sage die ruim honderd jaar terug is opgetekend door Waling Dijkstra uit Holwerd.

Om veilig te kunnen wonen is men op de hoogste streken gaan wonen in deze omgeving en dat waren de kreekkruggen. Van daaruit is men het land in cultuur gaan brengen. Om overtollig water te kunnen lozen werden er sloten gegraven. Deze sloten moesten het water kunnen lozen op water dat buiten het gebied van het dorp viel. Het water, dat van buiten af een bedreiging vormde, moest men keren. Het gevolg is, dat men waterkeringen ging aanleggen.

Afb. 1 Een gedeelte uit de kaart van het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland van 1730. Met behulp van een zwarte lijn is het gebied van het Ambacht in Westfriesland genaamd Drechterland aangegeven. Door verschil in kleur kan men de bannen onderscheiden.

Volgens het oude Westfriesche recht het zogenaamde Swannots Recht was iedere eigenaar van grond verplicht om deze dijken te onderhouden en zonodig te verzwaren. Uiteraard viel hieronder ook de Zuiderdijk. De Zuiderdijk van de Suyder Cogge is door de dorpen (vroeger Banne) Schellinkhout, Wijdenes en Venhuizen aangelegd. Met andere dorpen (bannen) werd later de Omringdijk gevormd. Hiervoor hadden de Westfriezen een gedeegen vorm van bestuur via koggen en ambachten. Deze vorm van bestuur was geheel geënt op het bezit van land.

Afb. 2 Een kopie van een laat middeleeuws schilderij waarop de dijksbouw van toen is afgebeeld.

Na de overheersing van Westfriesland door de graven van Holland nam deze het toezicht op de Zuiderdijk over. De Baljuw van Medemblik werd als toezichthouder te benoemd. Deze situatie bleef tot 1425? voortduren. In deze periode werd ook de Omringdijk gemeen gemaakt. In de praktijk betekende dit, dat ieder dorp verplicht werd om op andere plaatsen dan bij hun dorp de Omringdijk te onderhouden. Omdat het dorp Wijdenes een dijk bezat met heel veel buitendijksland en daardoor weinig kosten hoefden te maken voor het onderhoud aan de dijk, werd dit dorp verplicht om bij Winkel en Aartswoud een gedeelte dijk te onderhouden.

Door het niet goed functioneren van de Baljuw werd een eind gemaakt aan zijn toezicht op het onderhoud op de Zuiderdijk en werd dit overgedragen aan het Ambacht in Westfriesland genaamd Drechterland. Voor het noordelijk gedeelte (vanaf Wervershoof tot Aartswoud) werd het toezicht overgedragen aan de Vier Noorderkoggen.

Na 1300 had de graaf van Holland het bestuur van Westfriesland grotendeels overgenomen. De graaf maakte het onderhoud van de Omringdijk gemeen. Dat wil zeggen dat door deze maatregel ieder dorp een zo evenwichtig aandeel in het onderhoud van de Omringdijk moest uitvoeren. Het gevolg hiervan was dat onder andere de banne Wijdenes ten oosten van Winkel 800 roe zeedijk moest onderhouden.

De Omringdijk is op vele plaatsen doorgebroken bij hoge stormvloeden. Op meerdere plaatsen heeft men zogenaamde inlaagdijken moeten maken, omdat men geen kans zag om de oude doorgebroken dijk te herstellen. Onder andere tussen Kolhorn en Medemblik heeft men over een grote lengte een inlaagdijk moeten aanbrengen. Hierdoor zijn de dorpen Gawijzend en Almersdorp opgegeven en liggen nu in de Wieringermeer.

Ook bij de Zuiderdijk is dit voorgekomen. Namelijk na een stormvloed in 1408 heeft de Zuiderdijk bij Bovenkarspel en Enkhuizen erg aangetast. Het gevolg hiervan was, dat men in 1410 een inlaagdijk moest aanleggen en oud Enkhuizen moeten buitendijken. Vanaf de Hondenhemel tot nieuw Enkhuizen heeft men de inlaagdijk aangelegd. Oud Enkhuizen lag indertijd aan de overkant van het Krabbersgat. Een ondiepte wordt daar het Kerkhof genoemd. Waarschijnlijk is met deze vloed ook de Zuiderdijk bij de Oostergouw doorgebroken.

Afb. 3 Een gravure van Seger Lakenman van de Zuiderdijk van 1703. Seger Lakeman was secretaris/penningmeester van het Ambacht in Westfriesland genaamd Drechterland en tevens burgemeester van Grootebroek.

De opstal op de dijk is een overkapping van een wateruitlaat van een watermolen. Aan de binnenkant van de dijk staat eveneens een dergelijk bouwsel. Mogelijk is dit de wateruitlaat van de Houterpolder, die indertijd direct ten noorden van de Oostergouw van Venhuizen lag.

Daarna was men in staat om de Broekerhaven te stichten. In 1420 heeft Stede Broec hiervoor ook toestemming gekregen van de graaf van Holland.

De Zuiderdijk is op een vijftal plaatsen doorgebroken. Dit zijn de volgende plaatsen geweest. Vanaf Enkhuizen is de eerste doorbraak te vinden bij het nog niet bebouwde industrie terrein.

Afb. 4 het gedeelte van Drechterland en het buitendijksland uit de kaart van Christiaan Grootte uit Kleef. Deze heeft de kaart in 1570 gemaakt aan de hand van oudere kaarten. In deze omgeving is Grootte nooit geweest. Op deze kaart is een uitgestrekt buitendijksland voor de Zuiderdijk ingetekend.

In de bocht van de provinciale weg is daar een bosje met een parkeerterrein. Aan de overzijde van de weg is ook een bosje. Dit bosje was voorheen een bolk. Het bolk is weer aangelegd ion

het spoelgat van de doorbraak. Met de aanleg van de provinciale weg in 1937 is ook een groot gedeelte van het spoelgat gedempt. De doorbraak heeft men aan de buitenkant van de dijk herstelt.

Nabij de aansluiting van de Oostergouw op de Zuiderdijk is de dijk doorgebroken. Indertijd loosde de Slimtogt en de Weimers hun water op het Almere. Men heeft toen de dijk naar binnen om het spoelgat herstelt.

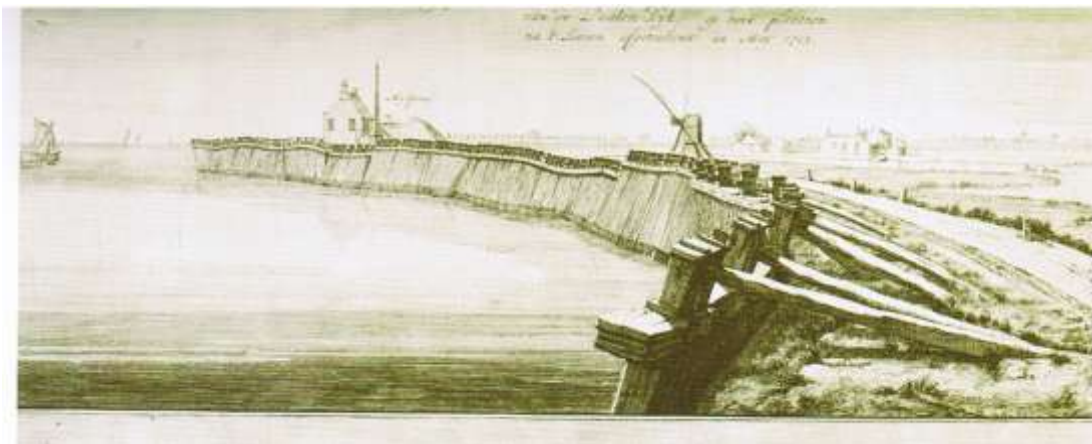
Iets zuidelijker is ook een kleine dijkdoorbraak te waarnemen. Verder heeft een dijkdoorbraak plaatsgevonden op het verlengde van de Wijmers. Hier heeft men de dijk naar de buitenkant om het spoelgat aangelegd. De bochten in de Zuiderdijk daar wordt nu de Appelhoek genoemd, terwijl tot de verkaveling achter de Zuiderdijk nog een moerasje was. De Wijmers is de bannescheiding (binnendijk) tussen de polders van Wijdenes en Schellinkhout.

De laatste doorbraak heeft bij de Munnikkay plaatsgevonden. Deze doorbraak dateert van 1532 en heeft zich zelfs verplaatst naar de bannescheiding van de polder Schellinkhout en Blokker. De doorbraak is daar te herkennen aan enige woonhuizen op de berm van de provinciale weg. Deze staan op het dijke wat voorheen om het spoelgat is aangelegd. Vele eeuwen later was daardoor ruimte om deze huizen daar te bouwen. Een suggestie over het ontstaan van de naam Munnikkay kan mogelijk samenhangen, dat de monniken de Zuiderdijk hebben herstelt. Omdat de dijk op 5 november doorbrak en het op 11 november ging vriezen kon men de dijk pas in maart 1533 dichten.

Na deze doorbraak is de Zuiderdijk verhoogd. De verhoging was ter hoogte van een ton of wel 50 tot 60 cm`.

Verder heeft men ten noorden van Ter Sluis een inlaagdijk aangelegd. Ten gevolge van deze inlaagdijk werd direct achter de Zuiderdijk het land op een totaal andere manier verkaveld.

Voor het gedeelte van de gemeente Hoorn is nog te vermelden, dat in het Hoornse Hop een dorp heeft gelegen, namelijk Sudendorp. Mogelijk heeft dit dorp in het verlengde van de Groene Wijzend gelegen. De Groene Wijzend was indertijd de bannescheiding tussen Blokker en Hoorn. Door gemeentelijke herindelingen is hier de situatie van gemeentegrenzen gewijzigd.

Afb. 5 Nogmaals een gravure van Seger Lakeman. Als de Zuiderdijk globaal wordt bekeken bestond deze uit een houten schutting, waar men achter zeewier had aangebracht. De palen die men voor deze schutting had aangebracht hadden een doorsnede van ongeveer 30 cm` in het rond en waren mogelijk 7.00 tot 8.00 m` lang en dus meerdere meters in de grond ingeheid. Achter de palen had men zeewier aangebracht. Op de gravure is duidelijk de weg achter het wier aangegeven. Informatie over het zeewier bevindt zich onder hoofdstuk historische kopieën.

De Zuiderdijk kwam vanaf 1425 (nazien) onder toezicht van het Ambacht in Westfriesland genaamd Drechterland. In het begin van de aanleg van de Zuiderdijk was iedere banne (dorp) verantwoordelijk voor het onderhoud en de kosten en werden door de landeigenaren per

banne uitgevoerd. Door de vele doorbraken en gebreken in het onderhoud kwam aan deze toestand onder het bestuur van Maximiliaan van Oostenrijk een einde. Op 14 februari 1492 verordonneerde deze dat de dijkskosten per dorp zouden worden overgeslagen.

Door het steeds omvangrijker worden van het Marsdiep, werd de invloed van de Noordzee op de Zuiderzee steeds sterker. Het gevolg hiervan was dat het buitendijksland bij Wijdenes en Oosterleek geheel wegspoelde. Het water in de Zuiderzee werd in deze periode ook brak en later zout. Het gevolg er van was dat er zeewier in de Zuiderzee kon gaan groeien.

Een zware stormvloed deed zich voor op Allerheilige (1 november) van 1570. In het Noorderkwartier braken bijna alle dijken door. Ook de Zuiderdijk zal toen zijn doorgebroken want Velius spreekt over deze periode dat geheel Drechterland onder water stond en alleen de Zwaagdijk en de bewoonde streken boven water bleven. Waar de Zuiderdijk is doorgebroken is onduidelijk.

Door het steeds verder wegspoelen van het buitendijksland bij Wijdenes en Oosterleek werd het onderhoud van de Zuiderdijk steeds duurder. De banne Wijdenes kon niet of nauwelijks aan hun verplichtingen voldoen. Dit had tot gevolg dat Wijdenes bezwaar aantekende bij het Hof, het bestuur van het Noorderkwartier.

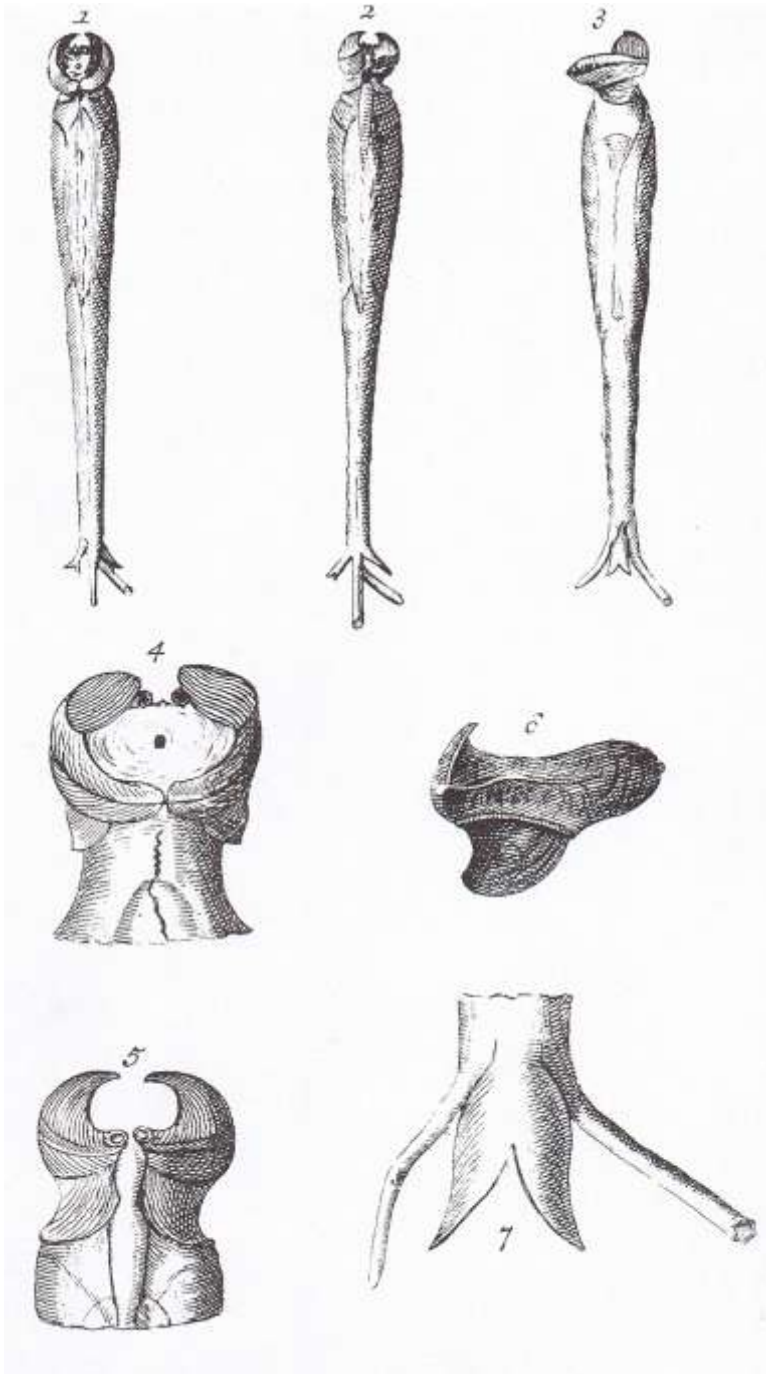
Notariële akten van 7 augustus 1592, die zijn opgesteld oor Henricus Dirksz. Zeevangh notaris bij den Hove, op voordracht van Jan Jansz. van Scharwoude en Gerbrandt Tijsz. als heemraden van de Vennipper Kogge (Westerkoggeland) in Drechterland is vast gelegd de herinneringen van personen over de omvang van het buitendijksland bij de bannen Wijdenes en Oosterleek.. De notariële akten zijn te lezen in een bijlage van historische kopieën
Uit deze akten kwam het Groot Proces voort. Het Groot Proces ging over het onderhoud van de gehele Omringdijk.

Door het sluiten van de gaten in de dijk van de Zuiderzee bij Monnikendam, Edam en Schardam was de Walingsdijk niet langer een primaire dijk. Maar ook dor het inpolderen van de Zijpe en de Wieringerwaard was de Omringdijk ook daar niet langer een primaire dijk. Voor deze gedeelten was het onderhoud sterk verminderd.

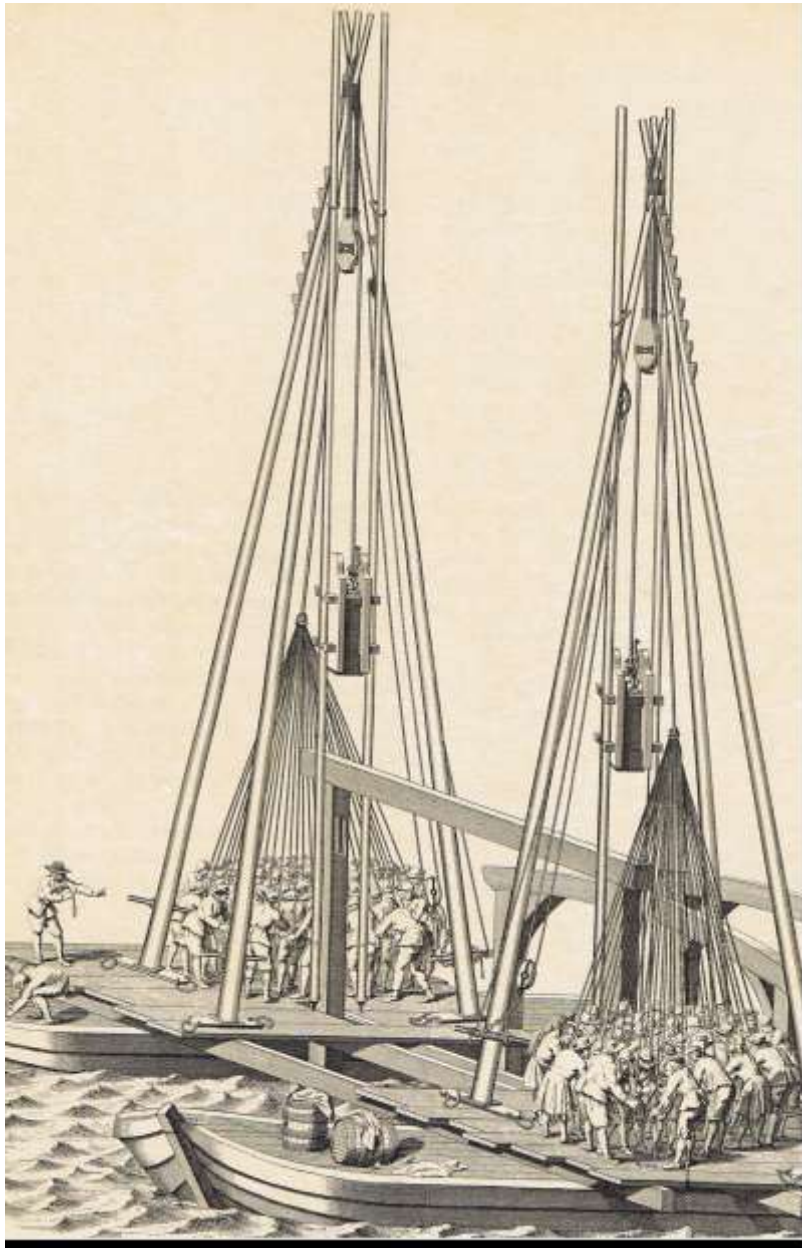
Na het Groot Proces van Drechterland bracht op 12 oktober 1695 de sententie (uitspraak), dat het onderhoud van de Omringdijk, zouden worden bekostigd door de Vier Ambachten, naar een bepaalde verhouding. Het Ambacht Drechterland kreeg door het jarenlang van het extra onderhoud een geldelijke vergoeding. Daarover wordt verder op terug gekomen.

Tot zover.-----

Na 1550 zal men de Zuiderdijk zijn gaan versterken met zeewier. Voor het zeewier werd een zware constructie aangebracht van palen en een gording. Deze constructie heeft tot 1730 zijn waarde bewezen, want na 1532 is de Zuiderdijk niet meer doorgebroken.

Andere dijken die minder sterk waren braken dan eerder door waardoor hier het hoge water afnam. Zo is in het najaar van 1675 de Westerdijk van het Ambacht Drechterland ten zuiden van Schardam doorgebroken. De sluiting van de doorbraak ging heel moeizaam als gevolg van een aantal stormen. Dit had tot gevolg dat het gehele Noorderkwartier onder water stond. Ook de omgeving van de Suyder Cogge stond blank als gevolg van het doorbreken van de Zwaagdijk. Het water kwam toen via de achterdeur.

1570 de Allerheiligen vloed

1675 de doorbraak van de Westerdijk van Drechterland

De volgende toets die de Zuiderdijk kreeg te verduren was in 1775, doorbraak van de Keukendijk ten noorden van Etersheim.

1825 de doorbraak van de Waterlandse zeedijk bij het Kinselmeer.

1916 de doorbraak van de Waterlandse zeedijk bij Zuiderwoude en de doorbraak van de zeedijk bij Katwoude. Dit uitzoeken.

Na ontgraving van het buitentalud in 2008 blijkt het zeewier een hoogte te hebben van 1.50 tot 2.00 m`.

Zuiderdijk hoog gelegen was werd

De weg op de Zuiderdijk heeft in de verleden historisch groei doorstaan. Voor het gebruik van asfalt werd de weg op de dijk regelmatig verhard en bijgewerkt met schelpen. De schelpen waren in grote hoeveelheden aanwezig langs de dijk op de aanwezige buitendijkse landen. Op deze stenen liepen de hoeven van de paarden het midden van de weg de schelpen los. Er ontstaan als het ware korte putten dat het rijcomfort sterk negatief bevorderde. Later is men in het midden van de weg een zogenaamd paardenpadje gaan maken van straatstenen. Dit waren waalformaat stenen. Door de stalen wielen van de voertuigen werden de schelpen tot stof gereden. Hierdoor ontstond een laag fijne kalk, die een zekere hydraulische werking verkreeg en daardoor een redelijke verharding vormde.

Afb. 1 Deze foto van de Zuiderdijk is gemaakt voor 1919 en nabij het gemaal van de Drieban genomen. Op de weg staat een hondenkar waarschijnlijk van de bakker. Voor de bouw van het stoomgemaal in 1919 stonden hier drie watermolens om de polder Hem/Venhuizen te bemalen. Het midden van de weg is verhard met stenen en de zijkanten bestaat uit schelpen, die door de wielen zijn kapot gereden.

Nieuwsbrief no. 7
Mei 2008

Dijkversterking Enkhuizen-Hoorn

hoogheemraedschap
Hollands
Noorderkwartier

